

معرفی مدیران کتابخانه شماره ۲ مجلس شورای اسلامی

(کتابخانه سنای سابق)

الف - مختصری از زندگی نامه

دکتر عباس زریاب خوبی

اولین مدیر کتابخانه

هما افراسیابی

یادداشت: در مجلس انس این شماره به ارائه شرح حالی از مرحوم دکتر زریاب خوبی اولین مدیر کتابخانه سنا و مصاحبه با آقای کیکاووس جهاننداری و دکتر نجفقلی حبیبی دومین و سومین مدیر کتابخانه می پردازیم. ابتدا با ارائه شرح حال مرحوم زریاب آغاز می کنیم و با ارائه خلاصه ای از زندگی نامه ایشان (برگرفته از مقاله احمد تفضلی در کتاب «یکی قطره باران») هر جا که لازم باشد با استاد به بیانات خودشان از کتاب «گفت و گو با دکتر عباس زریاب خوبی...» سعی داریم نقش ایشان را در تاسیس کتابخانه بازگو کنیم. در انتهای مقاله کتاب شناسی آثار ایشان را آورده ایم، اما به دلیل کثرت مقالات تنها به ذکر شمار آنها اکتفا نمودیم.

خوی بازگشت و مدتی به تدریس در دبیرستان پرداخت. در سال ۱۳۲۴ به تهران آمد و رفته رفته در این شهر دوستانی پیدا کرد. خودش در این باره می گوید:

از جمله با مرحوم سنگلجی دوست شدم و با راهنمایی او مرحوم آسید محمدصادق طباطبایی که می خواست کتابخانه خودش را به مجلس اهدا کند و کسی را می خواست که در موقع تحویل از جانب سید محمدصادق طباطبایی همراه او باشد و مرحوم سنگلجی مرا معرفی کرد. من رفتم و از آنجا با اعضای کتابخانه مجلس آشنا شدم. که یکی دکتر تقی تفضلی بود که با ایشان در موقع تحویل کتاب آشنا شدم و به وسیله او به طور روزمزد در مجلس استخدام شدم. در این بین تقی زاده به نمایندگی مجلس چهاردهم انتخاب شد و آمد به تهران. او هم اهل کتاب بود و اولین کاری که کرد، آمد به کتابخانه و آقای دکتر تقی تفضلی و دیگران رفتند استقبال. او از موسسین کتابخانه بود، یعنی حدود بیست سال پیش که تهران بود و

شادروان دکتر عباس زریاب خوبی در سال ۱۲۹۷ (و شناسنامه ای ۱۲۹۸) در شهر خوی متولد شد. از پنج سالگی جهت آموزش قرآن به مکتب سپرده شد و سپس راهی دبستان گردید.

پس از پایان تحصیلات ابتدایی و دوره اول سه ساله دبیرستان مجبور به ترک تحصیلات دبیرستان شد، زیرا در آن روزگار در خوی دوره دوم دبیرستان وجود نداشت. سپس در همین شهر به فراگیری زبان عربی و علوم دینی نزد دو عالم روحانی، مرحوم حاج شیخ عبدالحسین اعلمی و مرحوم حاج میرزا حسن معروف به مناقب پرداخت. برای ادامه تحصیل رهسپار مدرسه فیضیه قم شد. در این مدرسه، از درس شماری از اساتید بزرگ حوزه از جمله امام خمینی بهره گرفت. مطالعات او در قم منحصر به درس های حوزوی نبود، وی کتاب های دیگری از قبیل کتاب های اجتماعی، فلسفی، روان شناسی، ریاضی و نیز کتب فقه و اصول اهل سنت را که در آن زمان در قم مورد پسند نبود، مطالعه می کرد.

پس از فراگیری علوم دینی در سال ۱۳۲۲ به زادگاه خود، شهر

نماینده مجلس بود با همکاری همین مرحوم دکتر مصدق و احتشام السلطنه علایی و دو سه نفر دیگر کتابخانه مجلس را تاسیس کرده بود و البته ارباب کیخسرو و شاهرخ هم بود. وقتی تقی زاده آمد، خیلی چیزها پرسید از کتاب های شرق شناسی، کتاب های آلمانی و غیره. اعضای کتابخانه وارد نبودند و بالاخره گفتند تو بیا بین ایشان چه می گویند. و هر چه خواست من می دانستم، جایش را هم می دانستم، خیلی خوشش آمد و گفت عجب، شما این جا چه کار می کنید و این همه اطلاعات را از کجا دارید؟ خیلی خیلی خوشش آمد...»^(۱)

مرحوم زریاب ضمن کار در این کتابخانه با تحصیل در دانشکده معقول و منقول دانشگاه تهران به اخذ درجه لیسانس نائل گشت. در سال ۱۳۲۸ پس از تشکیل مجلس سنا، تقی زاده به ریاست مجلس انتخاب گردید و در پی تاسیس کتابخانه ای برای مجلس سنا بود. دکتر زریاب در این باره چنین می گوید:

«او مرا به آنجا برد و گفت که می خواهم برای مجلس سنا، کتابخانه ای تاسیس کنم که تو اولین مدیر کتابخانه باشی و بودجه هم هر چه بخواهی در اختیارت هست و بودجه اش هم عبارت بود از جرائم سناتورها؛ به این ترتیب که هر سناتوری نیم ساعت دیر می آمد، یک روز از حقوقش کسر می شد و این کار خیلی به دقت انجام می شد و این جرائم سناتورها را صرف خرید کتاب می کرد. و بعد خود مجلس هم بودجه گذاشت که کتابخانه تاسیس شد، ولی بیشتر با سلیقه خود آقای تقی زاده تاسیس شد، یعنی بیشتر کتاب های تاریخ و ادبیات و فرهنگ ایران و فرهنگ اسلام و این ها بود و سناتورها خوششان نمی آمد و می گفتند این جا مجلس است و بیشتر باید کتاب های قانون باشد و حقوقی باشد، در صورتی که آنها را هم نمی خواندند. ولی خوب، تقی زاده هم به این ها، اعتقادی نداشت...»^(۲)

بدین ترتیب دکتر زریاب به عنوان اولین مدیر کتابخانه مجلس سنا انتخاب شد. «او تا سال ۱۳۳۴ حدود ۳۰۰۰ الی ۳۵۰۰ جلد کتاب برای این کتابخانه تهیه کرده و در دفتر ثبت کتابخانه، آنها را ثبت کرده بود.»^(۳)

در همین سال با توصیه تقی زاده بورس تحصیلی برای او ایجاد شد. «... بنده آنجا بودم تا یک بورس از آلمان (بورس هون بوپ)^(۴) به توصیه تقی زاده به من داده شد و در سال ۱۳۳۴ من مرخصی گرفتم و به آلمان رفتم و چهار سال در آنجا بودم. دو سال با این بورس و دو سال دیگر هم با هر وسیله ای بود گذراندم و در سال ۱۳۳۹ به تهران برگشتم و باز در کتابخانه مجلس بودم.»^(۵)

مدت چهار سال در مانیس و فرانکفورت و مونیخ به تحصیل و مطالعه در رشته های تاریخ، علوم و معارف اسلامی، فلسفه و فرهنگ تطبیقی گذراند. رساله دکتری او «گزارشی درباره جانشینان تیمور» برگرفته از تاریخ کبیر جعفری تالیف ابن محمد الحسینی است.

پس از بازگشت به تهران مجدداً به مدت دو سال در کتابخانه مجلس بود. «در این مدت ایشان فقط به انجام کارهای تحقیقی می پرداخت.»^(۶) تا پروفیسور هنینگ^(۷) (ایران شناس نامی) او را برای تدریس فارسی به دانشگاه برکلی (کالیفرنیا) دعوت کرد و وی از سال ۱۳۴۱ تا ۱۳۴۳ در آن دانشگاه به تدریس پرداخت. پروفیسور هنینگ به او پست دائمی برای تدریس در آن دانشگاه را پیشنهاد کرد، ولی از آنجا که او عاشق ایران و فرهنگ آن بود به ایران بازگشت. خود او در این باره چنین می گوید:

«... دلم این جا بود، برگشتم یک سالی در کتابخانه مجلس سنا بودم که بعد در دانشگاه به عنوان پارت تایم بعد هم فول تایم استخدام شدم. این در سال ۱۳۴۵ بود که استخدام رسمی دانشگاه تهران شدم. از سال ۱۳۴۸ فول تایم شدم...»^(۸)

دکتر زریاب استاد تاریخ در دانشگاه تهران شد و تا سال ۱۳۵۷ به خدمت در آن دانشگاه پرداخت. او با توجه به این که در رشته های دیگر مانند ادبیات فارسی، ادبیات عرب، فلسفه، زبان شناسی و معارف اسلامی صاحب نظر بود، به مثابه دائرةالمعارفی بود در دانشگاه و با این وسعت معلومات، شخصیتی بردبار، بی تکبر و کم توقع داشت. بارها او را به عضویت در مجامع علمی و بین المللی دعوت کردند. او عضو انجمن بین المللی شرق شناسی آلمان، مجمع بین المللی کتیبه های ایرانی انگلستان، انجمن فلسفه، هیات امنای بنیاد فرهنگ ایران، فرهنگستان تاریخ و بنیاد شاهنامه فردوسی بود. با مرحوم مینوی در تصحیح شاهنامه همکاری نزدیک داشت و مدخل های بسیاری در دائرةالمعارف فارسی زیر نظر مرحوم مصاحب به قلم اوست.

- و سرنوشت بشر) / ترجمه عباس زریاب. - تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۴.
- ۶- رتیر، هلموت، دریای جان: سیری در آراء و احوال شیخ فریدالدین عطار نیشابوری / ترجمه عباس زریاب خویی، مهر آفاق پایردی. - تهران: الهدی ۱۳۷۴.
- ۷- زریاب خویی، عباس. آینه جام. - تهران: علمی، ۱۳۷۴.
- ۸- بزم آورد: شصت مقاله درباره تاریخ، فرهنگ و فلسفه. - تهران: علمی، ۱۳۶۸.
- ۹- سیره رسول الله. - تهران: سروش (انتشارات صدا و سیما)، ۱۳۷۰.
- ۱۰- گفت و گو با دکتر عباس زریاب خویی: تاریخ، نظریه تاریخ، تاریخ نگاری / به کوشش غلامحسین میرزا صالح. - تهران: نشر و پژوهش فرزانه روز، ۱۳۸۱.
- ۱۱- نکاتی در باب رسم الخط فارسی / زیر نظر عباس زریاب و دیگران. تهران: دانشگاه تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۱۳۵۱.
- ۱۲- تولد که، تئودور. تاریخ ایرانیان و عرب ها در زمان ساسانیان / ترجمه عباس زریاب. - تهران: انجمن آثار ملی، ۱۳۵۸.
- ۱۳- میرخواند، محمد بن خاوندشاه. روضة الصفا / تهذیب و تلخیص از عباس زریاب. - تهران: علمی، ۱۳۷۵.
- ۱۴- یکی قطره باران: جشن نامه استاد دکتر عباس زریاب خویی / به کوشش احمد تفضلی. - تهران: نشر نو، ۱۳۷۰.
- ۱۵- مقاله در موضوعات مختلف تاریخ و فرهنگ در نشریات فارسی، دو مقاله به زبان آلمانی و انگلیسی در نشریات لاتین و ۴۸ مقاله در دائرة المعارف فارسی.

هنگامی که بنیاد دائرة المعارف اسلامی و مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی و دائرة المعارف تشیع تاسیس شد، از او درخواست همکاری کردند. او تا پایان عمر (سال ۱۳۷۳) با سازمان های علمی نامبرده به همکاری پرداخت.

کتاب ها و مقالاتی که از او به جامانده، وسعت و عمق اطلاعات او را تا حدی معلوم می دارد. مرحوم زریاب زبان و ادبیات عربی را تا حد استادی می دانست و به زبان های آلمانی و انگلیسی و فرانسه نیز تسلط داشت.

او دانشمندی بود که علاوه بر علوم و معارف اسلامی با تاریخ و فرهنگ ایران قبل از اسلام آشنا بود و روش صحیح تحقیق غربی را آموخته بود.

مرحوم دکتر زریاب دارای تالیفات و آثاری است از جمله:

۱- ابوریحان بیرونی، محمد بن احمد. الصیدنه فی الطب / به تصحیح و مقدمه و تحشیه عباس زریاب. - تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۰.

۲- باقرزاده، محسن. ارج نامه ایرج به پاس نیم قرن سوابق درخشان فرهنگی و دانشگاهی استاد ایرج افشار / به کوشش محسن باقرزاده؛ به خواستاری و اشراف محمدتقی دانش پژوه، عباس زریاب خویی. - تهران: توس، ۱۳۷۷.

۳- براون، ادوارد گرانویل. نامه های ادوارد براون به سید حسن تقی زاده / به کوشش عباس زریاب، ایرج افشار. - تهران: امیرکبیر؛ کتاب های جیبی، ۱۳۵۴.

۴- دورانت، ویلیام جیمز. تاریخ فلسفه / ترجمه عباس زریاب خویی. - تهران: دانش؛ فرانکلین، ۱۳۴۵.

۵- دورانت، ویلیام جیمز. لذات فلسفه (پژوهشی در سرگذشت

رتال جامع علوم انسانی

پاورقی ها:

- ۱- گفت و گو با دکتر عباس زریاب خویی (تاریخ، نظریه تاریخ، تاریخ نگاری) / به کوشش غلامحسین میرزا صالح؛ ویراستار هرمز همایون پور. - تهران: نشر و پژوهش فرزانه روز، ۱۳۸۱، ص ۵.
- ۲- همان منبع، ص ۶.
- ۳- به نقل از گفته های آقای دکتر جهاننداری (دومین مدیر کتابخانه)
- ۴- هون بوپ یکی از دانشمندان بزرگ قرن هجدهم آلمان است که به نام او بورس تحصیلی برای دانشجویان با استعداد ممالک خارجی ترتیب داده بودند که آن وقت معادل ۳۰۰ مارک بود که خیلی زیاد بود.
- ۵- همان منبع، ص ۷.
- ۶- به نقل از گفته های آقای دکتر جهاننداری (دومین مدیر کتابخانه)
- ۷- والتر برونو هرمان هنینگ W. B. H. Henning (۱۹۰۸-۱۹۵۸) مستشرق انگلیسی، استاد تبعات مربوط به آسیای مرکزی در مدرسه تحقیقات شرقی و آفریقای لندن، عضو فرهنگستان انگلستان. از سال ۱۹۵۴ مدیر شورای اجرایی مجموعه کتیبه های ایرانی بوده است. در سال ۱۹۵۰ به دعوت دولت ایران سفری به جنوب ایران کرد، کتیبه های سر مشهد، نقش رستم و کرتیر را تفسیر کرد.
- ۸- همان منبع، ص ۸.